

URTX

BIOGRAFIES URGELLENQUES EN FEMENÍ

Joan Cornudella Olivart

BIOGRAFIES URGELLENQUES EN FEMENÍ

Abstract

En el proceso de recuperación de nuestra memoria histórica, hemos confeccionado varias biografías urgelenses a partir del diccionario biográfico de mujeres y de la nomenclatura de calles dedicadas a personajes femeninos que hayan destacado a lo largo de la historia, gracias a su trayectoria personal, laboral o política.

Después de descubrir que la presencia de voces urgelenses, más allá de las abadesas de Vallbona de les Monges y de las condesas de Urgell, es escasa en este diccionario antroponímico, hemos realizado una búsqueda exhaustiva en la nomenclatura urbanística de los pueblos de la comarca de L'Urgell con la intención de denunciar desigualdades en el ámbito público y de ampliar la nómina de mujeres con proyección nacional.

As part of the process of recovering our historical memory, we have written various biographies of women from the Urgell district from the biographic dictionary of women and the street names dedicated to outstanding women, of note for their personal, working or political trajectories throughout history.

After discovering that there is little presence of the voices of women from the Urgell in the anthroponomical dictionary, excepting the abbesses of Vallbona de les Monges and the countesses of Urgell, we have carried out an exhaustive search of the street names in the towns and villages of the Urgell district with the aim of highlighting inequalities in the public sphere and extending the list of women with a national projection.

Paraules clau

Biografies, dones, segles XI-XX, nomenclatura, carrers, l'Urgell.

1. A propòsit del Diccionari Biogràfic de Dones

En el procés de recuperació de la nostra memòria històrica, és del tot necessari fer visibles els noms propis de les dones que han viscut als territoris de parla catalana en l'ahir, que han deixat una empremta, i que avui podem interpretar des del nostre present. En un espai de llibertat, de lluita feminista, de compromís diari, s'han volgut recuperar les vivències i les tasques realitzades en solitari, o en relació amb altres dones o al costat dels homes; s'han estudiat les seves aportacions a la societat i a la cultura del temps que els va tocar viure. I així s'està confeccionant, des de fa dècades, el Diccionari Biogràfic de Dones (DBD).

El DBD recull històries de vida, biografies. Sentim el plaer, el gust, per conèixer la singularitat de cada ésser i, potser reconèixer en la vida de l'altra moments i aspectes que ens ajuden a comprendre les vicissituds de les dones en el món d'avui. Les trajectòries vitals de les dones que ens han precedit ens fan sentir que formem part d'una genealogia, dins d'una cadena de transmissió femenina que enllaça el passat amb el futur. Fins i tot, es parla de les dones del nostre entorn, dones vitals, pioneres, lluitadores, solidàries. En alguns casos, el seu protagonisme o participació en moviments socials, d'estratègies de reivindicació i d'intervenció, palesa que un ambient decididament alliberador —dintre dels límits de cada època— és capaç de

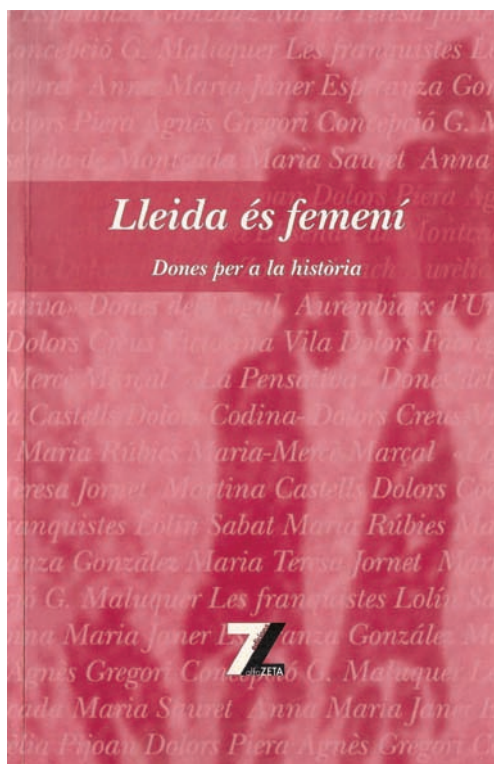

produir ments lliures en ambients adversos o desfavorables. En el fons, el coneixement d'aquestes històries particulars ens ha de fer persones sabedores de com pot anar el nostre futur com a societat a partir de la forma en què fem camí. De moment, el seu fons actual ja inclou prop de 700 biografies de dones de diferents camps del coneixement, i àmbits d'actuació, de Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears, Catalunya nord, Andorra i Sardenya, en un arc cronològic que abraça del segle I al segle XXI.

Entre aquestes veus femenines, vinculades a la geografia urgellenca,¹ només n'hi ha quatre que no siguin o bé abadesses de Vallbona de les Monges o bé comtesses d'Urgell: Manuela Desvalls Vergós (El Poal, s. XVII - Vallbona de les Monges, 1743), reli-

Portada digital del Diccionari Biogràfic de Dones.

¹ Aquest estudi, per motius d'extensió, no abarca les poblacions del Pla d'Urgell. En una altra entrega seria interessant dedicar un espai a les dones urgellenques de Barbens, de Bell-lloc d'Urgell, de Bellví, de Castellnou de Seana, de Fondarella, de Golmés, d'Ivars d'Urgell, de Linyola, de Miralcamp, de Molle-russa, del Palau d'Anglesola, del Poal, de Sidamon, de Torregrossa, de Vallverd, de Vilanova de Bellpuig, de Vila-sana i d'altres nuclis agregats.

giosa austriacista; Dolors Codina Arnau (Lleida, 1878 - El Talladell, 1944), alcaldessa; Aurèlia Pijoan Querol (Castellserà, 1910 - Ciutat de Mèxic, 1998), activista política i metgessa i Dolors Piera Llobera (Puigverd d'Agramunt, 1910 - Santiago de Xile, 2001), mestra, sindicalista i exiliada. Cal dir que, a excepció de Manuela Desvall, totes tenen una semblança biogràfica en el llibre *Lleida és femení* (2009) de la mà de Natàlia Lloreta, d'Antonieta Jarne, de Mercè Rivadulla i de Francesc Pané. L'única comtessa d'Urgell que mereix formar part d'aquest recull de dones lleidatanes per a la història és Aurembiaix (1196-1231), de qui l'historiador Prim Bertran en fa un perfil delicadament ben construït. Les altres comtesses d'Urgell, Elvira de Subirats, Margalida de Montserrat, Cecília de Comenge i Teresa d'Entença, només són recordades, gràcies als seus retrats històrics, en el Diccionari Biogràfic de Dones.

Si parlem de les abadesses del monestir cistercenc de Vallbona de les Monges, les veus femenines urgellenques prenen una gran volada històrica. Hem de recordar que el monestir va iniciar la seva activitat monacal en la segona meitat del segle XII. Entre els segles XIII i XIV van ocupar l'abadiat diverses dones pertanyents a la important nissaga lleidatana dels Anglesola. Aquest llinatge fou fundat el 1079 per Berenguer Gombau d'Anglesola, primer baró i senyor del castell d'Anglesola, i va tenir un destacat paper en la conquesta i el repoblament de la Cata-

lunya Nova (en una àmplia zona compresa entre els actuals Pla d'Urgell, Segarra i Urgell, així com la ciutat de Lleida).

Eliarda d'Anglesola va ser, entre els anys 1246 i 1258, la primera abadessa del monestir procedent d'aquesta família. Anys després la seguirien Blanca d'Anglesola (1294-1328), Berenguera d'Anglesola i de Pinós (1348-1377), Sibilla d'Anglesola (1377-1379) i Saurena d'Anglesola (1372-1392). A partir de l'any 1247 Eliarda va rebre del rei Jaume I un seguit de drets feudals i de rendes que convertiren l'abadessa de Vallbona en una important senyora feudal. També va comptar amb aportacions econòmiques del rei Alfons X de Castella. Aquest poder econòmic va permetre que durant el seu abadiat es completés la construcció de l'església del monestir. La relació establerta amb el rei, més el fet d'haver completat l'edificació de l'església, va permetre que la reina Violant d'Hongria, esposa de Jaume I, deixés escrit en el seu testament (1251) la voluntat de ser enterrada en el monestir de Vallbona. L'enterrament, que es compliria en època d'Eliarda (1254), confirmava el caràcter reial del convent, ja iniciat arran de la seva fundació per part de la reina Sança el 1178.

Blanca d'Anglesola seria una de les més reconegudes d'entre les abadesses del seu llinatge. En un moment de fortalesa econòmica del monestir de Vallbona, Blanca destacà per les seves inquietuds intel·lectuals. El seu abadiat representa l'entrada del convent en la nova mentalitat que acabaria portant al món del gòtic. Mentre durà el seu mandat es va completar la redacció del conegut *Còdex de Blanca d'Anglesola*. Tot i que el document original es va perdre en la Guerra Civil espanyola n'existeix una còpia transcrita a començaments del segle XIX. A més d'altres textos, el còdex recull les normes de funcionament i la història del convent, així com una llista de totes les abadesses (relació que es continuaria fins el 1631). Aquesta tasca, juntament amb altres treballs de Blanca d'Anglesola, va permetre un important floriment de l'arxiu del convent. Sembla que ella mateixa hi va realitzar activitats de recerca. Així mateix, va fer escriure el capbreu dels censos que el monestir rebia de les propietats que disposava a la ciutat de Lleida (1308-1314), sent el capbreu més antic que es coneix del monestir. Blanca també va disposar la realització d'algunes obres arquitectòniques en el convent, per adaptar-lo a la nova estètica gòtica.

A més d'Eliarda i Blanca d'Anglesola, tres abadesses més tenen presència destacada

al Diccionari Biogràfic de Dones. Són els noms d'Òria Ramíreu,² Francina de Guimerà i Lluïsa Dalmau.³ Per la seva vinculació geogràfica, deixem testimoni de l'empremta de l'abadessa Francina de Guimerà pel que fa a l'elaboració d'un inventari de les rendes del Monestir. Durant el seu mandat, el 1483 reberen una important prerrogativa per part de Sixte IV, que concedí a les monges de Vallbona el privilegi de notari apostòlic. Aquest no només intervenia en l'autorització de tots els documents i les escriptures del monestir, sinó també en les dels vassalls de la seva baronia. Per altra banda, legitimades pel dret de patronat sobre les rectories d'O-mells de Na Gaia i Vallbona, tant a nivell laic com eclesiàstic, per la doble condició d'abadesses i baroneses, el monestir tenia la potestat d'escollir-ne els rectors, fet que provocà no pocs conflictes amb l'arquebisbat de Tarragona, que s'oposava a l'esmentat privilegi.

Tot i que la presència de veus urgellenques, més enllà de les abadesses de Vallbona de les Monges i de les comtesses d'Urgell, és escassa al Diccionari Biogràfic de Dones, el que importa és que aquest projecte no està tancat. Aquest Diccionari és un projecte viu. La selecció de biografies és incompleta i insuficient. Per això es deixa la porta oberta perquè des dels grups de recerca, així com des de la societat en general, s'incorporin altres noms per acabar de documentar aquesta part de la història. Més endavant haurem d'ampliar aquest fons amb noves veus urgellenques ja que així contribuirem a la qualitat d'aquesta obra.

2. La nomenclatura dels carrers i places: el cas de les dones

Pocs pobles de la comarca de l'Urgell han dedicat, al llarg de la història, el nom d'un dels seus carrers a personatges femenins

Laudes abacials d'Eliarda d'Anglesola (esquerra) i Elisenda de Copons (dreta).

Cor de l'església del monestir de Vallbona de les Monges.

Làpida de Blanca d'Anglesola.

Monestir de Vallbona de les Monges (segle XIII).

² Va ser la primera abadessa de Vallbona de les Monges, procedent del monestir de Tulebras (Navarra).

³ Nascuda a Montbrí del Camp el 1774, va entrar a Vallbona de les Monges de molt jove i ja vestia l'hàbit religiós als quinze anys. Quan en tenia quaranta, en va ser nomenada abadessa. Procedia d'una família noble, i la seva humilitat i senzillesa la van caracteritzar tota la vida. Al 1825 va implantar la vida comunitària al monestir. Amb el seu tarannà noble i conciliador, però al mateix temps ferm, va poder defensar el monestir de les colles de revolucionaris que pretenien cremar-lo o saquejar-lo. El seu saber fer i el seu esperit conciliador la van convertir en una de les abadesses més respectades de Vallbona. El càrrec l'exerciria fins la seva mort, ocorreguda el 1853.

que hagin destacat gràcies a la seva trajectòria personal, laboral o política. I menys encara quan la nomenclatura testimonia la dedicació altruista d'algun dels seus alcaldes, mestres, metges o religiosos. A excepció del món religiós i educatiu,⁴ no hi ha cap carrer o plaça dedicat a una dona que hagi exercit d'alcaldesa o de metgessa a la comarca urgellenca. Sorprèn que el nom de Dolores Codina, qui va ser alcaldessa del Talladell durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera, no sigui reconegut en la nomenclatura d'aquest poble urgellenc. Com a contrapunt als afers polítics, educatius o mèdics protagonitzats per dones, observem que hi ha diverses poblacions de la comarca de l'Urgell que només deixen testimoni d'aquesta feina a l'ajuntament, a l'escola o al consultori en la seva relació amb els homes. És el cas, per exemple, dels carrers o places dedicats a l'alcalde Sala a Bellpuig, al batlle Llorenç Cabrol a Belianes, al mestre Pàmies a Anglesola, al mestre Francesc Navall de Puigverd d'Agramunt, als mestres Amigó, Güell, Llobet, Martí, Pere Pau i Vidal i Sastre a Tàrrega o als doctors Martín, J. Borrell Pedrós i Ramon Riu a Belianes, a Castellserà i a Tàrrega, respectivament.

Un cas a part correspon al món religiós. Per una banda, hi ha un cert desequilibri a l'hora de batejar el nom dels carrers en atenció a les feines pastorals promogudes per capellans o religioses vinculats a la comarca. A Tàrrega hi ha carrers dedicats als mossens Batlle, Lluís, Melé, Nicolau i Sarret, als pares Palau, carmelità i Vallet, jesuïta i la plaça Pare Carles Perelló, escolapi; a Agramunt, al Pare Jeroni Viladas i al pare Gras; a Maldà, la plaça de mossèn Pau Vives, i a Montclar, el carrer Pare Fidel, mentre que a Agramunt té placa oficial la Germana Montserrat Pons i a Tàrrega, la Germana Mercè Santacana. Per l'altra, hi ha vestigis en la nomenclatura dels carrers del pas de diverses congregacions religioses femenines pels pobles urgellencs. Sense entrar a fons en la seva pròpia història, ja que està inclosa en la nomenclatura dels carrers de Tàrrega, de Bellpuig i de Verdú, només recordarem la presència de la religiosa Joaquina de Ve-

druna⁵ a la comarca.⁶ Precisament l'any 1827 arribaren a la capital urgellenca les primeres monges acompanyades per la santa, qui passà, entre els targarins, algunes temporades de contrarietat i dolor. Fundaren l'hospital, el primer de la seva obra, del qual sorgí el col·legi Sant Josep, l'any 1884. Anys abans, el 1854 havien creat el col·legi de les germanes carmelites a Bellpuig.

I finalment, cal dir que no tots els pobles urgellencs han testimoniats la seva devoció mariana en els noms dels carrers o places. Els hagiòtopònims són encara majoritàriament masculins pel fet que històricament els que bategen les vies urbanes són homes (que governen el municipi) i perquè els patrons locals acostumen a ser majoritàriament sants i no santes. Si pensem que a la comarca de l'Urgell hi ha més de quaranta pobles o nuclis agregats, la presència de la devoció mariana és més aviat reduïda. Només hi ha hagiòtopònims femenins a Tàrrega (verges del Carme, de Fàtima, de la Mercè, de l'Esperança, de Montserrat, del Pedregal, del Remei i de l'Alba o santes Anna, Clara, Maria, Tecla i les santes Espines), a Agramunt (Nostra Senyora dels Socors i de la Mercè o santa Magdalena i Esperança), a Anglesola (Lourdes, santes Madrona, Anna i Creu), El Tarròs (Santa Cecília), la Fuliola (Santa Llúcia), Castellserà (Santa Maria), Preixana (Santa Maria i les verges de Montalbà i de l'Horta), Rocallaura (Mare de Déu del Tallat), Sant Martí de Maldà (Santa Victòria), Vallbona de les Monges (Santa Maria), Verdú (santes Joaquina Vedruna i Magdalena), La Guàrdia d'Urgell (santa Elena) i a Bellpuig (santa Joaquina de Vedruna, verges de Montserrat i dels Dolors). Sens dubte, predomina, a banda de les patrones locals, el genèric de santa Maria a l'hora de batejar un carrer en l'àmbit urgellenc.

Si descartem aquelles dones que, a hores d'ara, tenen una placa oficial als seus respectius pobles i que a la vegada formen part del Diccionari Biogràfic de Dones, com són únicament els casos de la comtessa d'Aurembiaix a Agramunt, Violant d'Hongria a Bellpuig i Joaquina de Vedruna a Tàrrega, a Bellpuig i a Verdú, només Agramunt, Bell-

⁴ En tota la comarca, només hi ha un carrer dedicat a qui va ser mestra del poble. Ens referim a la Mestra Ibáñez de Santa Maria de Montmagastrell.

⁵ Barcelona, 1783-1854. Filla de notari, es casà amb el procurador Teodor de Mas. S'establí a Vic, però a causa del triomf liberal deixà la població osonenca al llarg del període 1821-1824. Al seu retorn, fundà una congregació femenina destinada a la beneficiència i a l'educació, tot adoptant la regla carmelitana per influència del bisbe de Vic, Pablo de Jesús Corcuera.

⁶ El tractament de la fundadora de les carmelites varia en la nomenclatura dels carrers urgellencs. A Tàrrega, és el carrer de la Mare Vedruna, a Verdú, carrer de Santa Joaquina Vedruna i a Bellpuig, passatge de Santa Joaquina de Vedruna. Curiosament el darrer plànol de carrers de Bellpuig considera aquest espai de vianants com a carreró i no com a passatge, nomenclatura que figura a la placa de ceràmica que hi ha actualment a la via pública bellpugenca.

**Fotografia original
de Santa Joaquina
Vedruna feta per
Moliné Albareda.**
Barcelona, 1853.

**Retrat a l'oli pintat
per Francesc Morell
(1903).**

puig i Tàrraga⁷ han deixat constància de l'empremta que diverses dones van saber transmetre al seu dia als seus convilatans. Tot i que encara hi ha molta documentació per revisar, aportarem una mínima informació dels antropotopònims vinculats a dones que tenen actualment dret a nom d'un carrer per raons de naixement, de serveis comunitaris, de reconeixement històric o de dedicació laboral.

2.1. Agramunt

Petronel·la d'Agramunt⁸

Filla de Pau d'Acrimons, senyor de la vila d'Agramunt, i Anna de Quer Foradat. Segons explica la llegenda, va néixer l'any 714 quan la vila d'Acrimons era assetjada pels musulmans. Pocs dies després d'haver nascut, va morir la seva mare. Davant del setge constant dels enemics, Pau d'Acrimons prengué la determinació d'evacuar dones, vells i infants. La sortida es féu, de nit, pel portal de sant Joan en direcció a Artesa de Segre pel camí vell de Mafet. En terres del reguer Salat, poc abans d'arribar al torrent, foren descoberts pels moros i pocs agramuntins salvaren

la vida. El carruatge que transportava la petita Petronel·la en braços de la seva dida, va bolcar al peu d'una roca que hi havia vora el camí—l'actual roca de la Delfina— i l'endemà foren descoberts pels sarraïns que rastrejaven el camp a la recerca del botí. La dida havia mort. El rei de Tremissèn decidí afillar-se la nena, però aquesta decisió no plagué gens als altres cabdills de Balaguer ja que rebia tota classe d'atencions i d'ensenyaments. Per evitar discussions innecessàries, plantejaren el cas a l'oracle de Tarragona, qui va decretar que calia abandonar la nena en alta mar i deixar-ho tot a les mans d'Al·là. Van fer córrer la versió que la barca havia arribat tranquil·lament, remolcades per dos dofins, a un port d'Àfrica. Per perpetuar el do que d'Al·là va rebre la criatura, se li va posar el nom de Delfina.

Amb el pas dels anys, la Delfina, hereva del regne, es va fer famosa com a experta guerrera entre les tropes mores que combatien els cristians a Catalunya. En un combat en terres de l'Urgell contra un jove cavaller cristià es van enamorar intensament. Per amor al cavaller, la Delfina decidí fer-se cristiana i fou conduïda al castell de la

⁷ Un cas a part seria la nomenclatura de carrers que Tàrraga, a partir de 1998, ha dedicat a dones catalanes o estrangeres que han destacat en àmbits artístics, polítics, educatius o literaris durant el segle xx. Parlem de Maria Aurèlia Capmany, Frida Kahlo, Maria-Mercè Marçal, Frederica Montseny, Mercè Rodoreda, Montserrat Roig, Maria Rúbies, Rosa Sensat o Amèlia Soler.

⁸ Era coneguda com a Petronel·la d'Acrimons o la Delfina. Antoni Viladot Sanuy, a mitjan del segle xix, va donar forma literària a la llegenda agramuntina. Posteriorment, el Dr. Joan Puig Ball la va publicar íntegrament al seu estudi sobre Agramunt, reeditat l'any 2003.

Brufaganya per rebre deguda preparació. En aquell castell conegué, entre d'altres dames, Anna de Granyena, noble senyora vinculada amb la casa d'Acrimons qui, després de saber la seva història, li reconegué el seu llinatge agramuntí. La sort l'acompanyà ja que el jove cavaller, amb qui es va casar l'any 748, era Sunifred, comte de Barcelona. La felicitat, però, no durà gaire ja que Sunifred trobà la mort aviat. Aleshores, la comtessa Petronel-la es retirà a la seva vila natal. A l'edat de 48 anys, l'any 762, morí la il·lustre agramuntina amb els honors que corresponen a qui va ser comtessa de Barcelona.

Germana Montserrat Pons

Maria Pons Pedrós va néixer a Agramunt el dia 6 de juliol de 1837. Des de molt jove se li despertà una incipient vocació cap a la vida religiosa. En cap moment els seus pares no s'hi van oposar, tot i ser filla única. Va estudiar a l'Institut de les Religioses Missioneres de la Immaculada Concepció. Va ser coneguda com a mare Montserrat, nom que prengué en entrar en religió. El pare, encara jove, havia mort l'any 1861. Aviat se li encarregà, gràcies a la seva tendresa en el tracte i a la intel·ligència desperta, la direcció del col·legi de Terrassa. Mentre alternava la tasca educativa amb les gestions administratives, començà a forjar un projecte ambiciós per a la seva població natal. Religiosa concepcionista, havent observat que a l'entorn rural segarrenc hi havia una cultura molt precària i una taxa alta d'analfabetisme, fundà el col·legi de la Mare de Déu dels Socós d'Agramunt l'any 1880 i el dirigí fins a la seva mort, el 1920. Tot just havia començat la tasca docent, la seva mare, Cecília Pedrós moria a l'edat de 68 anys.

Anys més tard, les religioses missioneres es desplaçaren per impartir la docència al lloc on després s'establiren els Germans de les Escoles Cristianes, encara que no seria fins al 1906, amb la construcció del nou Col·legi, quan el veritable somni de la Montserrat es faria realitat. Aquell any, privada dels pares i dels germans que havien mort sense descendència, va vendre la casa i les terres i va dedicar la totalitat del seu patrimoni familiar en la construcció del nou edifici, situat a l'hort del Segal, al carrer Àngel Guimerà. Sorprengué l'oferta educativa d'una escola on les nenes i adolescents tenien sempre les portes obertes, fins i tot en els dies festius, i on, a més d'ensenyar les matèries pròpies de l'època i l'aprenentatge de tota classe de labors, es prioritzava la formació religiosa i moral. Amb el pas del anys la Germana Montserrat va ser molt estimada entre el

seus convilatans per la seva generositat, fins al punt que, gràcies al seu exemple i capacitat d'acollida, va fer despertar vocacions entre les alumnes més grans. Morí el dia 29 de desembre de 1920, a l'edat de 83 anys, després de quatre dècades de dedicació altruista al servei de la comunitat agramuntina. Amb motiu del centenari de l'ensenyament a Agramunt, l'ajuntament li dedicà una plaça.

2.2. Bellpuig

Isabel de Casanovas

Isabel de Casanovas, criada del Duc de Fèria, està vinculada a l'esdeveniment més important del segle XVII a Bellpuig. Va ser l'entrada del sant Crist de Bormio amb tot l'ambient religiós que va promoure. Aleshores s'acabava d'instituir la confraria de la Preciosíssima Sang, que adoptà com a imatge pròpia la del Sant Crist. A l'acta notarial de l'any 1626 consta clarament que Isabel Maria de Casanovas, donzella, fa la donació de la imatge a la confraria, instituïda a l'església parroquial de Sant Nicolau de la vila de Bellpuig i que el duc de Fèria hi actua com a un testimoni més. Ella envià a la capella, des de Milà, la figura del sant Crist de l'església parroquial de Bormio, que se salvà de la crema dels heretges, així com la roba per al servei dels altars que havia d'estar ben dipositada en un armari. Demanà que es disposés de dues claus, l'una custodiada pels capitans de la confraria i l'altra, pel reverend Francesc Cornellana i de Casanoves, el seu nebot. En absència del seu nebot, l'havia de guardar el seu parent més pròxim afincat a Bellpuig. Diuen les cròniques eclesiàstiques que sense la seva intervenció, Bellpuig i rodalies mai no s'haurien beneficiat dels miracles que obrà la figura del sant Crist de Bormio.

Violant d'Hongria

Les motivacions que impulsaran el rei Jaume I a contraure matrimoni amb Violant d'Hongria no van ser gaire romàntiques, segons ell mateix explica a la seva crònica, atès que va creure que per la seva fama i importància havia de prendre per muller la filla d'un rei. El matrimoni se celebrà l'any 1235 a la catedral de Barcelona quan ella tenia 16 anys i es portava amb el rei més de deu anys.

Malgrat les minses motivacions del rei i les seves conegudes infidelitats i també la joventut de la reina, les mencions que el rei Jaume fa de la seva muller Violant desprenen un gran respecte per ella i, sobretot, pel

Sepulcre de la reina Violant d'Hongria.
Monestir de Vallbona de les Monges.

Estàtua de la reina Violant d'Hongria.
Catedral de Santiago de Compostel·la.

seu bon criteri. Cercava sovint el consell i l'opinió de la seva muller per als assumptes d'Estat. Va exercir el seu paper de reina com a mitjancera en afers diplomàtics, en la pau i en les disputes feudals. Jaume I considerava molt important la presència de la seva dona en el moment de les negociacions. Li demanà consell en la capitulació de València (1238), en els afers de la conquesta de Xàtiva (1240) i en el tractat d'Almizra amb Castella (1244).

D'altra banda, Violant va acomplir a la perfecció el principal paper que s'esperava d'ella, com en general de les dones de les cases reials i nobiliàries: la perpetuació del llinatge. En setze anys de matrimoni Violant va parir deu fills i filles: l'infant Pere que va ser Pere el Gran, rei d'Aragó; Jaume, rei de Mallorca; Sanç, arquebisbe de Toledo; Violant, casada amb Alfons X de Castella; Constança, que es casà amb el germà d'aquest; l'infant Manuel; Isabel, reina de França, casada amb Felip l'Ardit; Maria, que morí soltera; Sança, que morí a Terra Santa; Ferran i Elionor.

Com tantes altres dones del casal d'Aragó, actuà també com a protectora d'ordres religiosos. Violant va morir de febres al santuari de Salas, prop d'Osca, el 1251 quan tenia al voltant dels 32 anys i va ser soterrada al Monestir de Vallbona de les Monges, com ella va disposar en el seu testament.

2.3. Tàrrega

Comtessa Dolça

Dolça de Provença va néixer a Gavaldà (Llenguadoc) cap a l'any 1095. Hereva directa del comtat de Provença de la seva

mare Geberga, així com el comtat de Gavaldà, Millau i part del vescomtat de Carlat del seu pare Gerbert. Just abans del casament, la mare féu donació a la seva filla tant de tots els dominis que tenia sobre la Provença comtal com dels que regia com a usufructuària des de la mort del seu marit. El 3 de febrer de 1112 es casà a Arle amb Ramon Berenguer III, comte de Barcelona, al qual cedí tots els seus territoris. D'aquest matrimoni en nasqueren cinc fills: Ramon Berenguer, Berenguer Ramon, Bernat, que se suposa que morí nen, i dues filles, Berenguera i Mafalda.

Dolça visqué com a comtessa de Barcelona i de la Provença nombroses i importants gestes guerrereres. Entre les més notables destaquen una expedició a Mallorca, l'enfrontament amb els almoràvits que arribaren a assetjar Barcelona on vivia la comtessa i es diu que aquesta fugí a Provença creient la ciutat perduda; l'aproximació a la ciutat de Lleida, les discussions amb la casa de Tolosa per la reclamació de drets sobre la baixa Provença per part de Ramon de Baus, o la pèrdua de Carcassona. Però Dolça també va presenciar accions diplomàtiques com la incorporació dels comtats de Besalú i de la Cerdanya amb les terres del Berguedà, el Capcir, el Conflent i el Donasà; el tractat de pau amb Bernat Ató, vescomte de Besiers, i amb Alfons Jordà de Tolosa; un conveni amb Gènova que facilità el comerç pel Mediterrani; la infeudació del comte de Barcelona, la seva família i dominis al Papa; la donació als Templers del castell de Granyena; la donació al bisbe Oleguer de l'arquebisbat de Tarragona; l'augment de patrimoni mitjançant la compra de castells o poblacions; la pràctica d'una política de subjecció a través de juraments de fidelitats dels nobles més

**Dibuix de la comtessa
Dolça I de Provença.**

importants. Tot plegat contribuí a augmentar l'autoritat i el poder de Ramon Berenguer III.

El 1113 Dolça renuncià als seus béns i els cedí al seu marit. Ella es convertí en cosobirana i a partir d'aquell moment, quedà completament desdibuixada en la documentació. Només actuà durant un any mentre el comte era a la conquesta de Mallorca. Potser va ser ella qui va ablanir el cor de Ramon Berenguer III quan aquest, l'any 1116, va atorgar els privilegis a la ciutat de Tàrraga. Es dubta de la data de la seva mort, possiblement cap al 1127, i s'ignora on va tenir lloc el traspass. Poca cosa es pot dir d'ella, malgrat la gran importància que tingué per la casa de Barcelona aquest casament que comportà el gaudi de terres riques i cobejades per diferents governs.

Germana Mercè Santacana

Mercè Santacana Aimerich (Llorac, 1931 - Ciutadilla, 1981). Va pertànyer a l'orde de les carmelites missioneres. Residí a Tàrraga on va exercir com a priora de l'hospital al llarg de nou anys, màxim període que permet la regla carmelitana. Formà part de la nova Junta del Patronat de l'Hospital, l'octubre de 1979, sota la presidència de l'alcalde Eugeni Nadal. Aquest consistori es manifestà clarament disposat a modernitzar la ciutat impul-

sant, entre altres coses, la creació d'una important infraestructura d'esquipaments i de serveis. La germana Mercè, com a superiora de la comunitat, malgrat que participà activament en les gestions del futur hospital, no pogué veure l'edifici acabat. Morí en un tràgic accident de cotxe al terme de Ciutadilla l'any 1981. L'enterrament fou una gran manifestació de dol. Ben aviat, la Corporació Municipal va voler honorar el seu treball altruista i la dedicació de la religiosa difunta al món educatiu i social dedicant-li un carrer al barri del Sol Ixent, en la sessió del ple del dia 18 de març de 1981.

3. Petites biografies de dones urgellenques⁹

Aurembiaix d'Urgell

La comtessa Aurembiaix,¹⁰ nascuda a cavall de l'any 1203, ha estat sens dubte la figura femenina més rellevant i emblemàtica de la història del comtat d'Urgell al llarg de l'Edat Mitjana. A la mort del seu pare, Ermengol IV el 1209, n'heretà el comtat, mentre que la regència quedava a mans del rei Pere I el Catòlic, a qui li cedí la seva mare, Elvira de Subirats. Indefensa davant les turbulències que se sobrevenien en el comtat, la seva línia hereditària fou qüestionada i se'n plantejà la substitució en benefici de la casa de Cabrera. Aquest buit de poder fou aprofitat per Guerau de Cabrera per apoderar-se'n. Alhora, la monarquia, afeblida, maldava per recuperar els seus drets davant la noblesa feudal.

S'instal·là a terres castellanques fins molt més enllà de la mort de la seva mare, presumiblement cap al 1220, que li cedí tots els drets sobre el comtat. Es casà en primeres núpcies el 1212 amb Álvaro Pérez de Castro, cunyat de Guerau IV de Cabrera i instal·là segurament la seva residència a Toledo. Álvaro Pérez de Castro, que actuà en diverses campanyes al costat de la monarquia castellana, i de Ferran III, especialment, s'hagué de refugiar entre els musulmans del sud de la península a causa de les lluites intestines entre els nobles de les famílies Lara i Castro, en què aquests segons perderen poder en favor dels primers; aquest fet allunyà els cònjuges.

Mentre, amb un Jaume I encara infant —amb qui Aurembiaix havia estat compromesa—, els

⁹ Aquestes petites biografies de dones urgellenques estan ordenades cronològicament.

¹⁰ Agramunt és l'única població de l'Urgell que ha dedicat un carrer a la comtessa Aurembiaix. Per això no ens ha d'estranyar que l'historiador Prim Bertran apunti la possibilitat que "el naixement hagués tingut lloc a Agramunt, vila comtal, o a Lleida, on ben segur hauria passat una part de la seva infantesa".

seus consellers van reconèixer l'apropiació del comtat per part de Guerau de Cabrera, com s'indica en el Conveni de Montsó de 1217. El 1222, tot i que l'herència materna, en l'àmbit jurídic, no deixava lloc a dubte sobre els drets d'Aurembiaix envers el comtat d'Urgell, el comte rei mateix li reconeixia a Guerau de Cabrera l'ocupació de fet del comtat, en virtut del conveni de Terror, sempre que no fos reivindicat per Aurembiaix, cas en què hauria d'acceptar la decisió reial.

El 1228 el matrimoni, sense fills, era anul·lat a causa del parentiu entre els cònjuges, cosins segons per part de les respectives mares. Llavors, aconsellada pel seu padrastrer Guillem de Cervera,¹¹ es traslladà a Lleida i vindicà els seus drets a la corona comtal davant el rei, a la ciutat de Lleida. Després de la negociació i el pacte entre les parts, que implicava que Aurembiaix en el futur tingués el comtat en feu, fou necessari que el rei emprengués una campanya militar que retornà a la família Cabrera al vescomtat d'Àger. De fet, a finals d'aquell mateix any, se signava un controvertit contracte de concubinatge entre el monarca i la comtessa a Agramunt, per bé que tot just el 1229, Aurembiaix es casava a Valls amb Pere de Portugal, fill del rei Sanç I de Portugal, emparentat amb els Castro i els Cabrera.

Dos anys després, el 1231, Aurembiaix moria sense descendència, i deixava el comtat a mans del seu marit, qui més tard l'intercanviaria amb el mateix Jaume I pel feu del regne de Mallorca. S'acabava d'aquesta manera la primera nissaga comtal d'Urgell, hereva directa de Guifré el Pilós i de Borrell II. La memòria popular la recordarà com la bona i dissortada comtessa, predecessora de Jaume II, el dissortat. A la mort de la comtessa, novament els Cabrera tornarien a fer-se amb el comtat, amb el suport de la noblesa del territori. L'acord amb el rei (Tàrrrega, 1236) permeté instaurar la nova dinastia: la Casa de Cabrera, de la qual seria darrera representant Teresa d'Entença, la mare de Pere III el Cerimoniós.

Manuela Desvalls Vergós

Nascuda a finals del segle XVII, va vestir l'hàbit de religiosa, en el monestir de Santa Maria de Vallbona, des de l'any 1696. Era germana d'Antoni Desvalls, marquès de Poal i de Manel Desvalls, governador de Cardona, ambdós significats austriacistes durant la

Guerra de Successió. Antoni i Manuel, l'any 1705, van proclamar rei l'arxiduc Carles d'Àustria, a les comarques de l'Urgell, la Segarra, el Segrià i la Ribagorça, per la qual cosa aquest atorgà a la família Desvalls tota la seva confiança i els premià amb mercès i càrrecs (Antoni, vescomte i després, marquès), Manel (ajudant del príncep Enric de Darmstadt i, al cap de poc, governador). Malgrat que sovint s'hagi donat molta rellevància a la Plana de Vic en la sublevació catalana contra el d'Anjou, no cal oblidar que les revoltes gairebé foren simultànies, des de la primavera de 1705, a diferents indrets catalans, amb el protagonisme indiscutible dels Desvalls a les comarques de l'interior i de ponent. Manuela confirmà l'exploració de la voluntat i la professió de religiositat els dies 26 i 27 de febrer de 1707, tot i que, al llarg de 1714, es vinculà al cos d'espionatge dels germans Leonard. Aquests anaven en consonància amb les estratègies militars dels Desvalls per tal de socórrer Barcelona, assetjada pel mariscal francès Berwick. L'objectiu del grup era interceptar la correspondència a l'enemic, introduir homes a la ciutat, i enviar-hi armes i queviures per resistir. La missió de Manuela, en tant que monja i de família culta, era escriure i copiar missatges i tota mena de papers instigadors per tal de mantenir els ànims a favor de la causa austriacista. Els Desvalls i els Leonard intentaren alliberar, desesperadament, la ca-

Fragment del mural dels comtes d'Urgell pintat per Jaume Minguell Miret (1971).
Vestíbul de l'Ajuntament de Balaguer.

¹¹ Guerau de Cervera, senyor de Juneda, era un personatge proper a Ermengol VIII, aliat del comte contra els Cabrera, que prengué part en la batalla de las Navas de Tolosa (1212), i més tard conseller de Jaume I, a qui el rei el qualificà d'un dels homes més savis d'Espanya en la seva *Crònica*.

pital i les comarques properes, bloquejades pels borbònics, durant tot l'estiu del 1714. Una i altra vegada toparen amb l'exèrcit de les dues corones que desencadenà contra ells un desgast brutal, de forma sistemàtica, la qual cosa retardava el reclutament de *miquelets*, com el marquès de Poal mateix ho reflectí mitjançant la seva correspondència amb el Consell de Cent. La gana i la misèria agreujaren la situació. El general Moragues escrivia a Poal advertint-lo d'aquestes dificultats i de no poder enviar-li més soldats. Malgrat la victòria austriacista de Talamanca (13 i 14 d'agost) i la posterior i esporàdica entrada dels Desvalls a Barcelona, la contraofensiva borbònica fou implacable, davant d'un resistencialisme català en solitud, abandonat pels britànics i ambíguament alimentat per l'emperador Carles VI. Finalment, els Desvalls retornaren a Cardona i resistiren en el castell fins el 18 de setembre. Amb la imposició de la Nova Planta, els seus béns foren segrestats per l'administració de Felip V i s'exiliaren a Viena.

Un cop acabada la guerra, Manuela, des del monestir de Vallbona, continuà escrivint papers estimuladors de la resistència i de no acceptació del Tractat d'Utrecht (1713), desafiant la repressió borbònica. D'entre els seus lectors hi havia alguns nobles austriacistes amagats al castell de Rocafort. Un d'ells era el cronista Francesc de Castellví, el qual apostà per una línia de persistència combativa, molt diferent a la del seu germà, Joan Basili de Castellví, ben aposentat a la cort vienesa, al costat de l'emperador. Fins l'any 1718 trobem dades d'aquesta monja escrivint a favor de l'austriacisme, moment que la batussa borbònica empresonà gran part dels seus seguidors. L'anonimat dels textos, per temor a les represàlies, dificulta la identificació dels seus escrits i còpies. Sabem que continuà com a bossera del monestir durant la dècada de 1730 i morí l'any 1743.

Dolors Piera Llobera

Va néixer el 21 de juliol de 1910 a Puigverd d'Agramunt. El seu pare, un mestre progressista, li va transmetre la passió per la pedagogia. Va estudiar magisteri a l'Escola Normal de Lleida, entre els anys 1924 al 1928, on en plena Dictadura del general Primo de Rivera hi havia un grup de mestres renovadors i introductors del mètode Montessori. Molts d'ells van ser desterrats o se'ls va obrir un expedient, com al mateix pare de la Dolors. Malgrat el clima polític advers, Dolors i el seu pare van assistir a les activitats organitzades a l'Ateneu Lleidatà i van formar part dels fundadors del grup *Batec*, defensor

de l'escola laica i única i introductor del mètode pedagògic de Célestin Freinet.

Dolors va exercir de mestra en diverses poblacions catalanes i després de traslladar-se a Barcelona va guanyar una plaça a l'escola pública el 1931. S'afilià a la FETE - UGT (Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyança) i a partir de 1934 va prendre possessió de la plaça definitiva de mestra a Vilafranca del Penedès. El mateix any es casà civilment amb el mestre Ramon Costa-Jou, també difusor del projecte freinetià i ambdós van ser els principals animadors de la revista *Colaboración*, que tenia la redacció al seu domicili. Durant el bienni negre Dolors va ser denunciada per exercir la tècnica Freinet a Vilafranca del Penedès, però la sanció quedà limitada a una amonestació administrativa.

El 1935 passà a ocupar la Secretaria General de la FETE a Barcelona, representà Catalunya al Congrés Estatal dels sindicats de mestres celebrat a Madrid el 1936 i fou la redactora, juntament amb el seu marit, de l'òrgan del sindicat *L'Escola Proletària*. Fou, a més, delegada per Catalunya en el Congrés Mundial de Professors de París. Al 1936 ocupà la secretaria del Front d'Esquerres a Vilafranca i al juliol del mateix any ingressà al PSUC, on passà a formar part del Comitè Central i on milità fins els anys quaranta, quan en fou expulsada. Es traslladà a Barcelona on conegué Pere Aznar qui seria el seu company la resta de la seva vida i s'apropà al moviment feminista. El 1937 participà en l'organització del Congrés de la Dona i en la creació de la Unió de Dones de Catalunya, de la qual va ser elegida secretària general. Havia deixat la seva tasca de mestra innovadora i sindicalista per passar a ocupar altes responsabilitats en la direcció política. El 1938 va ser nomenada consellera-regidora pel PSUC, càrrec que ocupà fins a la caiguda de la ciutat per les tropes franquistes el gener del 1939.

Amb la derrota de la República, es va exiliar a París, on treballà a l'Oficina Internacional per la Infància i passà quatre mesos a la presó, detinguda pels nazis. Quan sortí, viatjà primer a la República Dominicana i finalment a Xile, on arribà el març de 1940. Allà, retrobà Pere Aznar i naixeren els seus fills. Treballà novament de mestra, i fou sotsdirectora de l'Escola Bialik i directora del Col·legi Andersen fins l'any 1970. Continuà la seva militància feminista activa organitzant el *Congreso de Mujeres de Santiago* i també fou una de les dinamitzadores del Centre Català. Visità Barcelona el 1977, on participà a la ma-

nifestació de l'Onze de setembre. Morí el dia 14 de juliol de 2001 a Santiago de Xile, on reposen les seves restes.

Aurèlia Pijoan Querol

Va néixer a Castellserà l'any 1910, un any abans que arribés a Lleida on els pares van obrir una merceria al carrer Major. L'ambient familiar que va viure des d'un bon principi s'expressava per canals progressistes i lliurepensadors. El pare, Francesc Pijoan Canes era militant de Joventut Republicana, alhora que, com a integrant del Gremi Comercial, formava part d'un col·lectiu d'emprenedors que a les primeres dècades del segle xx van contribuir a donar empenta a l'economia lleidatana. Amb només setze anys, l'Aurèlia marxà a Barcelona a estudiar medicina i es llicencià el 1933. Treballà al Laboratori Municipal de Lleida on s'especialitzà en la producció de la vacuna contra la tuberculosi. Realitzà la tesi doctoral a la Universitat de Madrid sobre la immunitat del paludisme, tot i que l'esclat de la Guerra Civil li impedí presentar-la el setembre de 1936. Durant el conflicte bèl·lic exercí de metgessa a l'Hospital Intercomarcal i dirigí la casa de repòs habilitada per a combatents amb dolències pulmonars i respiratòries al municipi pallarès d'Espot. Una dimensió professional que va simultaniejar amb una incipient projecció pública.

A partir de llavors, i donades les circumstàncies bèl·liques, l'Aurèlia encetà un intens itinerari d'activisme propagandístic. Militant del PSUC des de juliol de 1936, assumí, juntament amb les seves germanes Avelina i Palmira, el Secretariat Femení del PSUC a Lleida i comarques. Juntament amb les seves germanes, es desplaçava per diferents pobles tot oferint mítings sobre la necessitat d'enviar ajuda al front. Feien conferències a la ràdio, impartien classes de cultura general i política, publicaven articles i proclames al diari *UHP*,¹² recollien i cosien roba per als nens refugiats i organitzaven l'enquadrament de les noves militants. Entre setembre i octubre de 1937 fou regidora a l'Ajuntament de Lleida en representació del PSUC i, probablement, dugué a terme les funcions de la Regidoria de Sanitat. D'aquesta manera es convertí en la primera dona que accedí a un càrrec de representació municipal

Retrat de Dolors Piera.

Retrat d'Aurèlia Pijoan.

a la Paeria de Lleida. Alhora, fou nomenada secretària general de la Unió de Dones de Catalunya (UDC)¹³ a Lleida.

Les ànsies revolucionàries van ser testimoni del seu casament el febrer de 1938 amb el santanderí Luis Pérez García-Lago.¹⁴ Poques setmanes després, però, l'exèrcit franquista ocupava Lleida. Mentre fugien cap a Barcelona tot buscant pau i llibertat, la merceria familiar era saquejada i detrossada. Hagué d'exiliar-se a França des d'on, el desembre de 1939, marxà a la República Dominicana. El que els esperava, però, no era gaire millor que el que havien deixat enrere. Molts dels espanyols que hi vivien els van negar ajut ja que s'identificaven amb la causa franquista. I a més el país patia la tirania de Rafael Leónidas. La colònia agrícola el Seybo fou l'escenari de la seua estada a la selva dominicana en situació molt precària. Simultàniament, el Tribunal de Responsabilitats Polítiques li obrí un expedient, com a regidora del període revolucionari, en què fou multada amb 5.000 pessetes, 8 anys d'ex-patriació i 8 anys d'inhabilitació.

Tan aviat com els va ser possible, van intentar marxar d'aquelles condicions tan adverses. A principis de 1941, després d'un breu període a Cuba, s'establiren definitivament a Mèxic on nasqueren els seus tres fills. De seguida es van integrar a la normalitat de la vida mexicana. Ella oblidà el passat viscut i les seves energies se centraren a tenir cura del seus fills i de l'economia domèstica. Allí, si bé deixà de banda la professió de met-

¹² Era l'òrgan d'expressió del PSUC i la UGT.

¹³ Aquesta organització antifeixista va néixer a Barcelona l'any 1937. Una de les màximes dirigents de la Unió de Dones de Catalunya va ser la seva amiga Dolors Piera, mestra i sindicalista.

¹⁴ Exmilitant de les Joventuts Socialistes del PSOE, on havia tingut destacades actuacions que li havien comportat el pas per la presó a Madrid arran dels fets de l'octubre de 1934, havia participat en la fundació del PSUC a Barcelona i tot seguit es convertí en el màxim dirigent del partit a Lleida i comarques.

Patronat d'ajut als patriotes catalans.
Mèxic, 1946.

gessa, continuà la seva militància al PSUC i a la Unió de Dones de Catalunya (de la qual assumí la secretaria general). Tot preservant la identitat catalana en l'educació dels seus fills, no sols no abandonà la seva fermesa i el seu compromís en l'exili mexicà, sinó que fins i tot ho intensificà a través de les nombroses activitats solidàries en diversos organismes canalitzats des de l'univers comunista.

Militant de primera hora de la Unión de Mujeres Españolas en México (UME), que aglutinava les dones comunistes en particular i les republicanes en general, en fou vicesecretària i secretària general. També tingué una activa participació en el Patronat d'Ajut

Retrat de Dolors Codina (1904).

als Patriotes Catalans. Pertanyent a un ambient familiar profundament comunista, el seu marit fou el secretari general del PSUC a Mèxic, la seua germana Avelina estava casada amb el destacat dirigent Pere Ardiaca Martí i la seua germana petita, Elena, i el seu marit, Àngel Larrauri de Pablo, foren el nucli resistencialista més important dels comunistes en la Lleida franquista. Sempre vinculada al PSUC, al llarg de la seva vida a Mèxic, continuà actuant en diverses lluites orientades a l'ajut i la solidaritat dels més desfavorits. Morí a Ciutat de Mèxic l'any 1998.

Dolors Codina Arnau

Va néixer l'any 1878 al Talladell. Filla de Joaquim Codina Canut (del Talladell) i de la seva primera esposa, Maria Teresa Arnau Moncusí (de Bell-lloc), va ser la pubilla de cal Codina del Talladell, família de rics terratinents en la qual, des del segle XIX, hi havia hagut diversos professionals liberals i polítics. El seu oncle Felip Codina Canut va ser el membre més destacat del partit Progressista de Tàrraga i cap provincial del partit en els darrers anys de la monarquia d'Isabel II i en els primers del Sexenni Democràtic. Posteriorment seria diputat provincial i senador (1871-1872).

Dolors Codina va viure els primers anys de la seva vida en una casa acomodada i en un entorn erudit i terratinent. Era estudiosa, calmada i silenciosa, i més aviat poc avesada a la vida social. Passava les tardes refugiada en les lliçons de piano i les peces melòdiques omplien els carrers de pedra del Talladell. Anys després, aquesta propietària del Talladell es dedicà a l'activitat política local en la dècada dels anys vint del segle XX, moment gens habitual per a la participació política femenina. El 1924, iniciada la dictadura militar del general Primo de Rivera, Dolors Codina fou designada alcaldessa del Talladell. En aquell ajuntament, integrat per sis regidors, encara hi hauria dues dones més (Antònia Solé Segura i la senyora Francesca, mestra del poble). Aquest fet la converteix en la primera alcaldessa catalana i en una de les primeres d'Espanya, juntament amb Matilde Pérez Mollà de Quatretondeta, a la província d'Alacant (també el 1924). L'alcaldia de Codina s'acabà amb el final de la dictadura. Els veïns del Talladell recordaven el seu tarannà calmat i auster com a alcaldessa, i el seu esperit estalviador fins i tot en les despeses personals.

Durant la República va continuar vivint a la casa pairal administrant tot el patrimoni familiar. Però amb l'esclat de la Guerra Civil va

abandonar casa seva, es va perdre per Barcelona i va estar tres anys amagada, vivint en la clandestinitat. Va retornar al poble el 1940 per recuperar la seva posició social. Quatre anys més tard, el 26 de juny de 1944, va morir de forma sobtada a l'edat de 66 anys. El registre civil manifesta que la causa de la defunció¹⁵ va ser un atac de cor. Per al seu comiat es va celebrar un sumptuós en-

terrament a l'església de Sant Pere. Sense descendència directa, sense cap carrer o plaça en nom seu, sense gaires documents que acrediten la seva tasca pública ni cap mausoleu al cementiri del Talladell, Dolors Codina es reserva el dret d'haver estat la primera alcaldessa de Catalunya i la segona a tot l'Estat espanyol, mèrit suficient per preservar la seva memòria.

Bibliografia

ALBERTÍ, Elisenda (2007). *Dames, Reines, abadeses, 18 personalitats femenines a la Catalunya medieval*. Barcelona, Albertí Editor.

BACH, Antoni (1998). *Bellpuig*. Ajuntament de Bellpuig.

BERTRAN, Prim (2009). «Aurembiaix, comtessa d'Urgell». *Lleida és femení. Dones per a la història*. Lleida, Alfazeta Edicions, p. 19-27.

BESORA, Josefina (2005). *125 anys del Col·legi Mare de Déu del Socors d'Agramunt*. Agramunt, p. 29-34.

BINEFA, Josep (1992). «El senyoriu d'Anglesola en la Catalunya medieval, selecció de textos inèdits». *Urtx*, núm. 4, p. 31-47.

CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa (2003). *Dolors Piera, mestra, política i exiliada*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona.

CAPDEVILA, Joaquim (2008). *Tàrrrega (1898-1923): societat, política i imaginari*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

CORNUDELLA, Joan (2012). «Retrats de dones garriguenques». *Vincles i arrels*. Actes de la VIII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues. Lleida: Diputació de Lleida, p. 291-306.

DD.AA. (2010). *Dones de Lleida. De la Restauració a la Guerra Civil*. Edicions la Porta del Lleó. Lleida: Alfazeta edicions.

DD.AA (1995). *Biografies. Lleidatans il·lustres*. Edicions de la Clamor. Lleida: Diari Segre i Institut d'Estudis Ilerdencs.

JARNE MÒDOL, Antonieta (2008). *Aurèlia Pijoan, de la Lleida republicana a l'exili de Mèxic*. Lleida: Pagès editors.

JARNE MÒDOL, Antonieta (2009). «Aurèlia Pijoan Querol. La lluita per la llibertat». *Lleida és femení. Dones per a la història*. Lleida: Alfazeta Edicions, p. 115-122.

LLADONOSA, Josep (1973). *El Monasterio de Santa Maria de Vallbona (Lérida)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.

LLORETA, Natàlia (2009). «Dolors Codina Arnau (Lleida, 1878 - el Talladell, 1944). Una excepció

entre la masculinitat política». *Lleida és femení. Dones per a la història*. Lleida: Alfazeta edicions, p. 71-75.

MIRÓ, Ramon (1994). «El Sant Crist de Bormio. Segon complement a l'acta de lliurament i la novena». *El Pregoner d'Urgell*, núm. 358-359, Bellpuig, p. 36-38.

NOVELL, Joan (2003). *La parròquia i la vida religiosa de Tàrrrega. Segle xx (1964-2001)*. Vol. III. Parròquia de Santa Maria de l'Alba, Tàrrrega, p. 246-253.

OLIVER BRACHFELD, F. (1991). *Violant d'Hongria*. Barcelona: Associació Cultural Catalano-Hongaresa i de Relacions Culturals Hongria-Catalunya.

PETIT, Núria (2005). «Les etapes constructives del reial monestir de Santa Maria de Vallbona, fins al 1392». *Urtx*, núm. 18, p. 63-92.

PETIT, Núria (2005). «Aportacions a l'estudi del monestir cistercenc femení de Santa Maria de Vallbona». *Revista de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus*, volum XXII.

PIÑOL, Isidre (2001). «El capbreu de na Blanca d'Anglesola a la ciutat de Lleida a principis del segle XIV». *Urtx*, núm. 14, p. 135-145.

PIQUER, Josep Joan (1978). *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PIQUER, Josep Joan (1978). *Abaciologi de Vallbona*. Santes Creus: Fundació Roger de Bellfort.

PIQUER, Josep Joan (1981). *La Baronia de Vallbona*. Notes d'estudi: Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.

PLADEVALL, Antoni (1968). *Els monestirs catalans*. Barcelona: Destino.

PUIG, Joan. (2003). *Agramunt. Assaig folklòric, històric i artístic*. Agramunt: Ajuntament d'Agramunt.

RIVADULLA, Mercè; PANÉ, Francesc (2009). «Dolors Piera Llobera. Carta a una lluitadora». *Lleida és femení. Dones per a la història*. Lleida: Alfazeta Edicions, p. 123-132.

VINYOLES, Teresa (2005). *Història de les dones a la Catalunya medieval*. Lleida-Vic: Pagès-Eumo.

ZARAGOZA, Ernest (1997). *Catàleg de monestirs catalans*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

¹⁵ Els rumors de la seva mort, que es van escampar pel Talladell, van ser més fantasiosos. Alguns apuntaren a l'enverinament, d'altres a una pujada excessiva de la glucosa i, fins i tot, algunes veus aventuraren un empatax de cireres en mal estat.